

מאזרות

אורות ישראל
מכללת אקדמית לחינוך

מייסודן של תכלת מורשת יעקב
ותכלת אורות ישראל

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

הדלקת נר שבת ושל יום טוב וברכתה

אולי זו כוונת המדרש (בראשית רבה [וילנא], פרשה יא, ב) ויברך אלהים את יום השביעי וגו', ברכו באור פניו של אדם, קדשו באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת, כמו שהוא דומה בשבת.

השם משמואל (פרשת וירא, שנת תרע"ז) שם לב למילים "שלוש ביתו" ולא שלום בית. הוא כותב:

היינו דבכל ששת ימי המעשה אין שלום בתוך גוף האדם, שהנפש מושכת למעלה והגוף והחומר למטה, אך בשבת שאפי' עם הארץ אימת שבת עליו, אין הגוף והחומר מושכים כ"כ למטה ונעשה שלום ביניהם.

הוא מסביר שקודם לכול הוא השלום הפנימי בתוך האדם ואולי מתוך כך נוכל להאיר פנים גם לסובבים אותנו.

לסיכום, נתנו מספר טעמים להדלקת נרות שבת: כיבוד השבת ועינוגה, מניעת צער ושלוש ביתו הפרטי והמשפחתי מתוך חובת חכמים "וחביבין דברי סופרים".

הרמב"ם מביא סיבה להעדפת נשים בהדלקת הנר: "לפי שהן מצויות בבתיים והן העסוקות במלאכת הבית". הסברו מעשי, אולם הירושלמי (שבת כ"ע א) נותן טעם אחר: "אדם הראשון נר של עולם היה שנאמר נר אלקים נשמת אדם. וגרמה לו חוה מיתה. לפיכך מסרו מצות הנר לאשה".

השפת אמת (אמור, שנת תר"ס) מפרש מה המשמעות של הדלקת האישה:

שקודם החטא הי' הנשמה בקביעות באדם. ואחר החטא נסתלקה רק בזמני קודש ומקום המקודש מתגלית. וצריכין להדליק הנר להמשיך אור הנשמה [...] ע"י שהתחוננים כיבו זה הנר צריכין הם להדליק הנרות ולעורר אור הנשמה.

כיצד עושים זאת? אולי אפשר להיעזר בהסברו של הרב קוק בעין אי"ה (שבת א, עמ' 75):

הרגילות בנר פועלת באדם את התכונה שירגיש כמה טוב הוא האור וכמה קשה היא הישיבה בחושך [...] וזאת תהיה לאדם להערה, כי אורה של תורה, מי שהורגל בה ונהנה מזויה, מרגיש כמה הכרחית היא וכמה החושך וחסרון הידיעה רע וקשה, וכפי מידת ההרגל כך תגדל האהבה וההכרה שהאורה התורית היא תכונה עצמית לאדם, כאהבת האור החושי לעיניים הגשמיות.

אור הנר ממחיש את מה שהתורה פועלת בנו והיא מעוררת את הנשמה להתגלות בקביעות בחיינו.

לסיום, רבנו בחיי (על שמות יט, ג) ממליץ לאישה – להתפלל לה' יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת שהיא מצוה מוטלת עליה שיתן לה ה' בנים מאירים בתורה, כי התפילה יותר נשמעת בשעת עשיית המצוה ובזכות נר שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור.

הרב יאיר בן שיטריט

מרצה בהתמחות למחשבת ישראל

"אמר רב: הדלקת נר בשבת – חובה (שבת כה ע"ב)".
הרמב"ם (הלכות שבת ה, א) מפרט:

חובה – ואחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת אפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר שזה בכלל עונג שבת [...] מדברי סופרים.

בהמשך כותב (שם ל, א): "ושנתפרשו על ידי הנביאים כבוד ועונג שנאמר (ישעיהו נח) 'וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד'".

דוגמה לכבוד (שם הלכה ב): "מצוה על אדם לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין בערב שבת מפני כבוד השבת ומתעטף בציצית ויושב בכבוד ראש מיחל להקבלת פני השבת כמו שהוא יוצא לקראת המלך".

דוגמה לעונג (שם הלכה ז): "צריך לתקן תבשיל שמן ביותר ומשקה מבושם לשבת, הכל לפי ממונו של אדם וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח".

הגמרא ביומא דף עד ע"ב אומרת:

אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל. אמר רבי יוסף: מכאן רמז לסומין שאוכלין ואין שבעין. אמר אביי: הלכך מי שיש לו סעודה לא יאכל אלא ביום.

ורבי זירא לומד זאת מהפסוק, "טוב מראה עינים מהלך נפשי". על פי זה מובן מדוע הרמב"ם טוען בתחילה שנה שבת שייך לעונג שבת, שהרי העונג קשור באכילה מיוחדת ואכילה בחושך מקטינה את איכות העונג.

אולם הרמב"ם כותב שנה שבת יש בו גם מכבוד שבת (שם הלכה ה):

מסדר אדם שולחנו בערב שבת [...] כדי לכבדו בכניסתו [...] צריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן. גם רש"י משייך את הדלקת הנר ל"כבוד שבת, שאין סעודה חשובה אלא במקום אורי". נראה מדבריו שכבוד שבת הוא לא רק בדברים שהם ההכנה לשבת, אלא גם הסעודה שבפשוטות שייכת לעונג שבת יש בה ממד של "חשיבות" והנרות מאפשרים את הכבוד שנותנים לסעודה.

סיבה נוספת לנר שבת כותב רש"י על הגמרא שבת כה, ב: "ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה. מאי ותזנח משלום נפשי? אמר רבי אבהו: זו הדלקת נר בשבת". במקום שאין נר אין שלום, שהולך ונכשל והולך באפלה. ומוסיף על זה רש"י בשבת כג ע"ב, "שלום ביתו – שבני ביתו מצטערין לישב בחשך". (הגמרא מכריעה שנה שבת עדיף על נר חנוכה בגלל "שלום ביתו").

הרב קוק זצ"ל בעין אי"ה, שבת א, סד, מסביר –

ביום שבת קודש, בו שבים רגשי הלב לפעול פעולתם, לתבע תפקידם הטבעי, לחוש את ענוגם הטבעי, אז אם ימצא תמיד את היחש של הבריות הסובבים אותו, העולם המלא מחובר אליו לטוב לאהבה והסברת פנים, אז מעצמו יכיר חובת הרחבת האורה גם בעת בא חשכת הלילה, למען תת מקום להמצאת החיבה החברותית ברצון חפשי ונדבת נפש.

נראה מדבריו שהנר לא רק מסיר מכשול, אלא מוסיף "חיבה חברתית", "לטוב לאהבה והסברת פנים" (מתאים לשיטתו ש"הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה אלא מוסיפים צדק") ולכן ה"חובה" הופכת ל"חיבה" והכבוד לעונג.

פרשת בחוקתי

מדרגה נבדלת משאר האנושות. לכן, כאשר עם ישראל אינו ממלא את תפקידו, הוא מקבל מכות נוראיות המגיעות רק לו. כאשר אין הוא מתנהג כ"ישראלי" אין הוא יורד למדרגת שאר עמים, אלא הוא פשוט כלום.

להבנת העניין ניקח למשל את מדרגת החי: אם ניטול מבעל חיים את החיים שלו, הוא לא ירד למדרגת הצומח או הדומם, הוא פשוט ימות! (כך ניתן להבין את הכוזרי המתאר שיש חמש מדרגות בבריאה – דומם, צומח, חי, מדבר וישראל).

דוגמה נוספת לדברים ניתן לראות בהקדמת הרמב"ם למסכת אבות (שמונה פרקים):

כוח המזון, על דרך משל, אשר לאדם, אינו כוח המזון אשר לחמור ולסוס. כי האדם ניזון בחלק הזן מהנפש מן הנפש האנושית, והחומר ניזון בחלק הזן מהנפש החמורית [...] ואמנם ייאמר על כל אלו האישים 'ניזון' – בשיתוף השם בלבד, לא שהעניין אחד בעינו [...] אלא כל מין ומין [...] יש לו נפש אחת זולת נפש האחר – ויתחייבו מנפש זה פעולות, ומנפש זה פעולות [...] [פרק א].

אף על פי שגם החמור וגם האדם אוכלים – אין מדובר כאן על אותה פעולה. החמור אוכל מתוך תודעה מצומצמת מאוד של אינסטינקטים חומריים, לעומת האדם שעושה זאת מתוך תודעה רחבה ובחירה חופשית. העובדה שלשתי הפעולות אנו קוראים "אוכל", זה שיתוף השם בלבד.

בדומה לכך ניתן לומר שהחיים של שאר העמים והחיים של עם ישראל אינם באמת אותו דבר. למרות שדברים רבים אנו עושים בדיוק כמו שאר העמים – אכילה, פרנסה, לימודים וכו' – זה שיתוף השם בלבד. עם ישראל עושה את הדברים ממקום אחר לגמרי, מתוך רצון נשמי לקרבת אלקים ותפילה פנימית של "עשה אותי כלי לשליחותך".

כשאנו קוראים בכל יום את פסוקי קריאת שמע כדאי שנחשוב איזו זכות נפלה בחלקנו! אנחנו כל כולנו אלוקים! ללא שום שייכות למשהו אחר.

שקד מירוויס

סטודנטית במסלול לחנוך מיוחד, ההתמחות לספרות

ובתכנית השלמות ליעוץ חינוכי

המפגש עם תחילת הפרשה מאוד נעים לנו: "אם בחוקתי תלכו ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמיכם בעתם" (כו, ג-ג). הברכות הרבות הניתנות כתוצאה מעבודת ה' מעלות חיך על שפתינו. אמנם ברגע שאנו נפגשים עם המשך הפרשה, "ואם לא תשמעו לי [...] והפקדתי עליכם בהלה" (כו, יד-מה), החיך מתחלף לתחושה הנעה בין בעתה להכחשה. הלב "זועק" ואומר, "זה לא קצת מוגזם כל הקללות האלו?!" בפסוקים מתוארים פגעים שלכאורה אינם מגיעים לגרועים שבבני האדם – אז למה לנו זה מגיע? כי לא קיימנו כמה מצוות!?

בהשלכה ישירה של מעשינו על יחס ה' כלפינו, אנו נפגשים גם בפסוקי קריאת שמע הנאמרת בכל יום: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי [...] ואכלת ושבעת [...] וסרתם ועבדתם אלקים אחרים [...] ואבדתם מהרה מעל הארץ". מכאן עולה שלא נוכל לומר שה"איומים" הללו הם עניין פחות מרכזי בתורה, שהרי הם נמצאים בקריאת שמע, בלב לבן של התפילות שלנו.

מה משמעות העונשים המתוארים בפסוקים?

במסכת כתובות (סו ע"ב) מסופר על רבן יוחנן בן זכאי שרואה בזמן החורבן את בתו של אחד מעשירי ירושלים מלקטת שעורים מגללי בהמתם של ערביים, בעקבות העוני הנורא ששרר בתקופה זו. בתגובה לכך אומר רבן יוחנן דבר מפתיע: אשריכם ישראל, בזמן שעושי רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, ובזמן שאין עושי רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה.

רבן יוחנן בן זכאי, בראייתו העמוקה, מסביר לנו שהעונשים הכבדים שעם ישראל מקבל בזמן "שאיין עושי רצונו של מקום", מצביעים על מעלתו המופלאה של העם הזה. אם לנו ולכל העמים היה בסיס שווה של אנושיות, אלא שלנו נוסף המעלות הטובות והמצוות, באמת אין סיבה שבגלל שאין אנו מקיימים מצוות אלא מתנהגים ככל העמים, הקב"ה ינחית עלינו מכות איומות שאינן מגיעות לשום אומה. אולם לא כך הדברים. עם ישראל הוא כולו "ישראלי", מכף רגל ועד ראש,

שנת שמיטה

סגולת ארץ ישראל על פי האברבנאל

"[...] ארץ ישראל יש לה בעצמה סגולה נפלאה וייחוס גדול לקבל הניצוץ האלוהי, והשגחה העליונה תתייחד באותה ארץ באופן נפלא, מה שאין כן בשום ארץ אחרת. [...]"

וכאשר בחר באברהם ציווהו: 'לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך'. להגיד, שבהיותו עבד אלוהים ודבק בו, צריך שיעתק לאותו מקום השלמות.

הנה אם כן, הייתה הארץ ההיא מצד טבעה ומצבה אצל העליונים, נבחרת מכל הארצות. ולכן העידה התורה עליה: 'ארץ אשר ד' אלוקים דורש אותה תמיד עיני ד' אלוקים בה מראשית השנה ועד אחרית שנה' [...]. וכל זה ממה שזורה שהארץ בעצמה, מלבד העם היושב בה, היא הייתה מקודשת בעצמה, ולכן היו רוב המצוות תלויות בארץ, כי הם היו מכלל עבודתה...

נמצא שהייתה ארץ ישראל נבחרת ונחמדת לפניו יתברך מתוך כל שאר הארצות, כמו שהיה העם הישראלי נבחר מכל שאר העמים. [...]"

ומפני זה רצה הקב"ה, שכמו שהאומה בכללה תעשה זכר בשביתת היום השביעי אל הפנה הקדושה מבריאת העולם וחידושו, ככה הארץ הנבחרת תעיד עליה בשמיטתה השנה השביעית. ולזה נתן הסיבה במצוות השמיטה: 'שבת שבתון יהיה לארץ, שבת לה', רוצה לומר, ששמיטת הארץ תהיה כמו השבת המקודש אשר לישראל, ושעניין השביתה ההיא לרמוז ולהעיד על שבת בראשית שבת לד', 'כי בו שבת מכל מלאכתו'. וכאלו הארץ ההיא, למעלת קדושתה, עם היותה בלתי מדברת, תעיד בפינה הזאת מה שיעיד העם הישראלי בשבתותיהם, ותהיה עדות הארץ בזמן היותר ניכר בה, והוא השנה, מעניין התבואה המתחדשת בה.

לכן חתם הדברים בסוף אותה פרשה 'והארץ לא תמכר לצמיתות, כי לי הארץ, כי גויים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ'. שביאר בזה, שהארץ אינה נתונה להם בהחלט, כי על כל פנים לד' הארץ ומלואה, ולכן לא יוכלו למוכרה לצמיתות ולא להשתעבד בה בפרך, כי הם היו גרים ותושבים בה, וה' אלוהים הוא אדוני הארץ. ולכן ראוי שיתנהגו בה כרצונו ויתנו לה גאולה. שאם לא יעשו כן, תבוא עליהם הגלות, כי בעל הבית יתברך יגרשם מארצו. וזה עניין 'אז תרצה הארץ את שבתותיה', לפי שהייתה הארץ הנבחרת עשוקה מבני ישראל, במונעם ממנו שמיטתה [...]. ומפני זה כולו נאמר במשנתנו שמסיבות הגלות הייתה שמיטת הארץ" (מתוך נחלת אבות ה; יא – פירוש אברבנאל למסכת אבות)

מקורות

מתוך אתר דעת: "טעמי מצוות השמיטה", <http://www.daat.ac.il/daat/shmita/hashmita/18-taamey.htm>